

Monumentenzorg en gemeenschapsopbouw in één

OUDE toren
zonder functie
wordt
NIEUWE plek
voor ontmoeting

**De gemeente Druten is er trots op! Op de Oude Toren van Puiflijk.
Het is immers haar oudste rijksmonument, samen met de Oude Toren van
Afferden.**

En terecht. Het is een bijzonder monument, want het brengt een geschiedenis mee van vele eeuwen, helemaal vanaf de middeleeuwen en zelfs van ver daarvoor - als men letterlijk wat dieper kijkt.

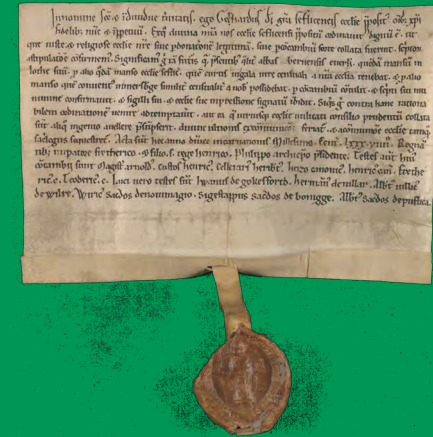
A.G. Schulte die in de jaren 80 van de vorige eeuw alle historische gebouwen van Maas en Waal systematisch heeft beschreven, noemt de oude Puiflijkse kerk(toren) een van de oudste kerken van Maas en Waal.

De middeleeuwse dorpskerk van Puiflijk, waarvan alleen de toren staande op de zich duidelijk in de dorpskom manifesterende hucht is overgebleven, was toegewijd aan de H. Johannes de Doper. Zij behoorde tot de oudste kerken van Maas en Waal, hetgeen door recent bodemonderzoek ook is bevestigd. De oudste schriftelijke vermelding van het kerkgebouw gaat terug tot 1176.¹⁾

In het nog vrij recente verleden was het wel wat anders gesteld met die waar-dering.

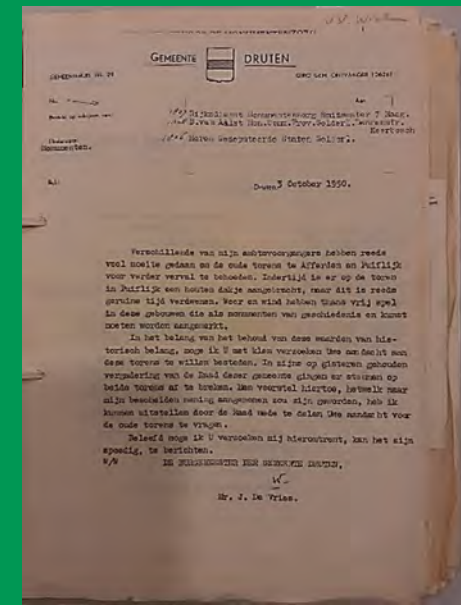
In het gemeentelijk archief is hierover de nodige correspondentie terug te vinden. Zo suggereerde in 1950 een enkel gemeenteraadslid zelfs om de torens van Afferden en Puiflijk maar af te breken. Mogelijk om wat druk op de ketel te zetten, schreef de toenmalige burgemeester in een noodbrief aan Rijk en Provincie:

De gemeente telt 45 rijksmonumenten,
het overgrote deel van ver na de middeleeuwen.
Een overzicht is te vinden in het
[Rijksmonumentenregister](https://www.rijksmonumentenregister.nl).

Archiefstuk uit 1189 - rechtsonder staat 'puiflica' = Puiflijk

Veel meer informatie over de geschiedenis van de Oude Toren is te vinden op de website van Stichting Oude Toren Puiflijk:
www.oudetorenpuiflijk.nl/historie

In het belang van het behoud van deze waarden van historisch belang, moge ik U met klem verzoeken Uwe aandacht aan deze torens te besteden. In zijne op gisteren gehouden vergadering van de Raad dezer gemeente gingen er stemmen op beide torens af te breken.²⁾

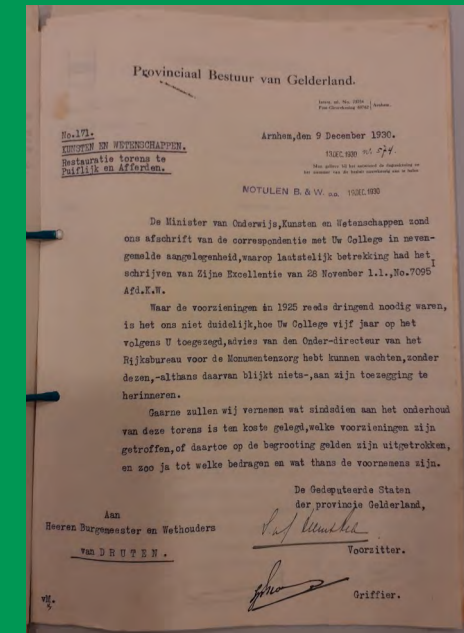
Maar vele jaren daarvoor al, bleek ook de gemeente zelf niet erg voortvarend in het behouden van 'deze waarden van historisch belang'. Door zowel de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg als het Provinciaal Bestuur van Gelderland moest immers regelmatig met kracht op behoud van de Oude Toren worden aangedrongen. Met name volledige restauratie werd noodzakelijk geacht, in elk geval noodmaatregelen om verder verval te voorkomen. De Puiflijkse toren is immers, zo was ook toen al de redenering, te belangrijk om onbeschermd bloot gesteld te worden aan weer en wind.

Vooraf de toren te Puiflijk is het behoud en herstel zeer waard; Prof Dr E.H. ter Kuile noemt hem als voorbeeld van de Kempense Gothiek buiten het eigenlijke verspreidingsgebied.³⁾

Op zich was de gemeente het daar toen al van harte mee eens, maar ja, de kosten en de noodzakelijke deskundigheid...

Naar aanleiding van Uw schrijven dd. 15 dezer [januari 1953] berichten wij U dat wij vanzelfsprekend een volledige restauratie van de Oude Toren te Puiflijk sterk toejuichen.⁴⁾

Na nogal wat geharrewar over met name de financiering en na diverse tussentijdse noodverbanden is in 1980 uiteindelijk tot restauratie besloten. Al-

Provinciaal Bestuur van Gelderland,
9 december 1930

de Gelderlander, 6 juni 1981

thans gedeeltelijk, alleen de buitenkant, zonder herstel van verdwenen onderdelen waarmee de toren weer gebruikt zou kunnen worden.

Het plan om het bouwwerk [Oude Toren Puiflijk], aan de restauratie waaraan momenteel de laatste hand wordt gelegd, naast het karakteristieke uiterlijk ook weer een gebruiksfunctie te geven, zal hoogstwaarschijnlijk afketsen op financiële bezwaren.

Toen vorig jaar, na lang touwtrekken, de restauratie van de monumentale Oude Toren in Puiflijk door aannemer Baars ter hand werd genomen, was duidelijk dat het alleen maar kon gaan om herstel van de buitenzijde.⁵⁾

Voorlopig heeft de toren nog geen bestemming gekregen.⁶⁾

Sinds 1981 is er aan onderhoud van de toren, laat staan herstel, niets meer gedaan. Toch is het weer de hoogste tijd; er moet dringend het nodige gebeuren. Ook de terp vraagt om aandacht; toren en terp zijn al eeuwen lang een onlosmakelijke eenheid.

Trots, nog trotser

Trots is de gemeente Druten op haar bijzondere monument. Ongetwijfeld wordt zij er nog trotser op, als het plan van stichting⁹⁾ en gemeente is gerealiseerd. Niet langer meer een hoop oude stenen, wat 'ouwe meuk', maar een *levend* monument. Een plek midden in de gemeenschap waar regelmatig iets te doen is. Kleinschalig, cultureel, voor iedereen beschikbaar. Dat geeft reuring, levendigheid, ontmoeting, een kloppend hart. In Puiflijk, Druten-Zuid en

De 'Fotoreportage bij inspectierapport' van EAG Monuments uit 2020 laat dat duidelijk, maar niet uitputtend zien.⁷⁾ Een nog beter beeld kan men krijgen door zelf de zaak in ogenschouw te nemen; de Stichting helpt daarbij graag.⁸⁾

soms zelfs daarbuiten. Precies waar wij in onze gemeente grote waarde aan hechten: versterking van de leefbaarheid in de dorpen en wijken.

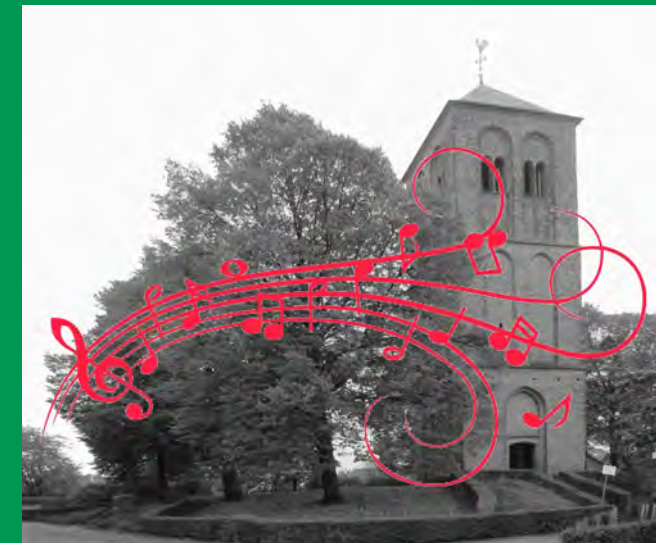
De fijne dorpse woon- en leefkwaliteit van onze gemeente en de identiteit van de kernen willen we graag behouden en waar mogelijk versterken. We koesteren de actieve verenigingen, de levendige kernen en het unieke rivierenlandschap.

Meer betrokkenheid van inwoners en organisaties in de lokale overheid zien wij als een cruciale opgave. We blijven werken aan een samenleving waarin iedereen mee kan doen. Sociale cohesie en participatie zien wij als de kracht voor het bouwen aan een inclusieve samenleving.¹⁰⁾

Een *levende* Oude Toren en terp dragen bij aan de versterking van de sociale cohesie en passen dus perfect binnen het gemeentelijk beleid. Maar ook sluiten zij zo perfect aan bij de uitgangspunten van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:

Monumenten zijn geen statische objecten. Net als andere gebouwen en structuren kunnen zij worden aangepast aan eisen van nieuw gebruik, voortkomend uit ontwikkelingen in de maatschappij. Zulke veranderingen zijn noodzakelijk. Het cultureel erfgoed kan nu eenmaal het beste in stand worden gehouden wanneer het een functie heeft in de samenleving en wordt gebruikt.¹¹⁾

Kortom, 2 vliegen in 1 klap! Wie wordt daar nou niet blij van?

Levend en klinkend

Een levend en klinkend monument voor ons allemaal, voor nu en straks – dat is de missie van de stichting en die wordt omarmd door de beide eigenaren: gemeente (toren) en R.K. Parochiebestuur Druten (terp). Maar wát dan en hóe dan?

Hierbij mag u bijvoorbeeld denken aan het papklokje, dat elke dag even luidde om 12 en 18 uur. Met de sluiting van de Puiflijkse kerk kwam daar een eind aan, maar niet lang meer als het aan de stichting ligt. De koper van de kerk heeft het klokje al toegezegd.

Maar dat is het natuurlijk niet alleen. Samen luisteren naar muziek, bijwonen van lezingen, mediteren, herdenken, bezoeken van een tentoonstelling, elkaar ontmoeten bij de slaapkamer van Sinterklaas of de kerststal: allemaal activiteiten die straks mogelijk worden in de toren en op de terp. Daarnaast is de toren met zijn terp natuurlijk een mooi aangrijpingspunt voor cultuurhistorische educatie.¹²⁾

Voor het organiseren van dergelijke (kleinschalige) culturele activiteiten kan in principe iedereen bij de stichting terecht.

Verbeteringen

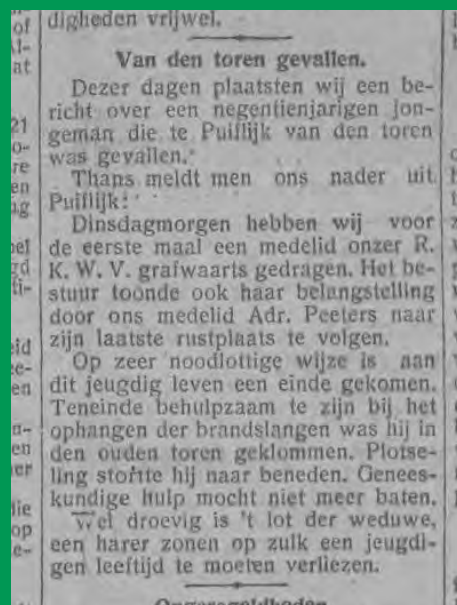
Met alleen een beperkte restauratie kunnen toren en terp natuurlijk nooit levend en klinkend worden. Daarvoor moet wel het nodige worden verbeterd, of liever gezegd, worden hersteld. Zo zijn ooit de vloeren verwijderd; waarschijnlijk om in de eerste helft van de vorige eeuw het drogen van brandweer-

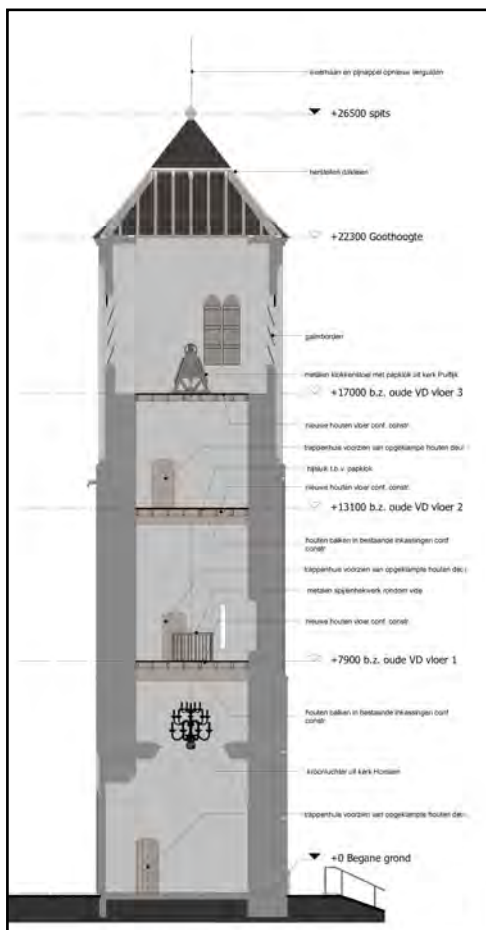

Schoolklas in Kerststal

Brief in brievenbus bij slaapkamer Sinterklaas

slangen mogelijk te maken. De bedoeling is dat deze vloeren weer terugkomen. Dat verhoogt niet alleen de gebruikswaarde van de toren, maar helpt ‘uitbuiking’ van de toren te voorkomen.

De Monumentenwacht adviseert om balklagen in de toren aan te brengen voor de onderlinge koppeling van de gevels en het voorkomen van het uitbuiken van de gevels. Het nut en de noodzaak van dergelijke balklagen wordt onderschreven.¹³⁾

Op de bovenste verdieping komt een klokkenstoel met het papklokje, beide afkomstig uit de voormalige kerk. Ook worden daar de galmborden weer teruggebracht om het inregenen zoveel mogelijk te voorkomen. De

begane grond die nu uit zand bestaat, wordt voorzien van een passende stenen vloer en de huidige foeilelijke ijzeren ‘toegangsdeuren’ worden door passende deuren vervangen. Aan de oostzijde door een hardglazen deur – biedt inkijk als toren gesloten is – en aan de westkant door een eiken deur. Ook de toegang tot het traptorentje en de verdiepingvloeren zullen van (degelijke) deuren worden voorzien.

Verder moet het voegwerk en de torenhaan en –kruis grondig worden geres-

Papklok in voormalige Johannes de Doper-kerk van Puiflijk

taureerd, het dak van de traptoren hersteld¹⁴⁾ en moet er elektriciteit en passende verlichting worden aangebracht. Tot slot zijn er nog wat andere, kleinere zaken die moeten worden afgewerkt.

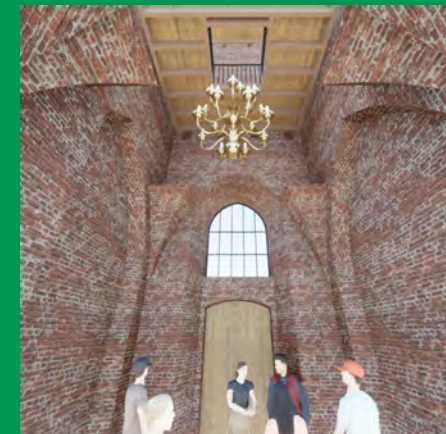
En dan is er nog de terp.

Allereerst moeten daar het hoogstnoodzakelijke onderhoud en herstel worden uitgevoerd: de palissadenwand en de trap aan de westkant, evenals de trap aan de noordkant worden vervangen; de trap aan de zuidzijde wordt verwijderd. Ook de struiken worden verwijderd en vervangen door gras (gemengd), de meidoornhaag wordt rondom doorgetrokken (grondkering). Zodoende wordt het karakter van de terp versterkt en meer zicht op de toren geboden. Verder worden de contouren van de kerk beter zichtbaar gemaakt, het voormalige koor verhard. Om het gebruik van de terp te vergroten, worden de speeltoestellen gegroepeerd en komt er ter verbetering van de toegankelijkheid (rollators) een (semi-) verharde hellingbaan. En tenslotte wordt door de stichting, zo gauw als het financieel haalbaar blijkt, een bijgebouwtje aan de terp toegevoegd voor opslag materiaal en minimale voorzieningen (water, elektra).

Kortom, er gaat het nodige gebeuren, maar dan heb je ook wat.

Ouwe meuk

Natuurlijk kan je je afvragen of het wel de moeite waard is om al die 'ouwe meuk' te bewaren. Vooral als dat behoorlijk wat geld kost, gemeenschapsgeld. Nou, daarover is in het verleden bij het Rijk, de Provincie én de Gemeente geen enkele twijfel, zoals we eerder al zagen: voor hen zijn toren en

terp 'waarden van historisch belang'. En dat zijn ze vandaag de dag nog steeds, zeker binnenkort: OUDE toren zonder functie wordt NIEUWE plek voor ontmoeting. De toren en de terp vertegenwoordigen een belangrijk stuk geschiedenis; ze maken er zelfs deel uit van. Niet alleen van Puiflijk en Dru-ten, maar zeker ook van Maas en Waal en zelfs van ons land. Zij vragen er als het ware om, om hun verhalen te vertellen, of er op z'n minst eens bij stil te staan. Bovendien vergroot de toren met zijn geschiedenis de belangstelling vóór en de betrokkenheid en trots óp Puiflijk als 'dorp op de hucht' in Maas en Waal.¹⁵⁾

Ook al gebeurt het vaak onbewust, soms doen toren en terp ons én de tijd waarin wij leven in historisch perspectief zien: uit het verleden is het heden voortgekomen en dat beweegt zich naar de toekomst. Wij zijn, hier en nu, een schakel. Dát af en toe eens goed tot je door laten dringen, al was het maar door zoiets als de oude toren of welk monument of verhaal dan ook, is zinvol. Dát maakt je bescheiden en geeft tegelijkertijd een gevoel van verantwoordelijkheid voor het nu én voor de toekomst.

En tot slot, wat te denken, van het eeuwenoude dorpsgezicht? Heeft u zich Puiflijk al eens voorgesteld zonder hucht en zonder toren? Geen inwoner die daarvoor gaat.

Draagvlak

Begin 2018 is onderzocht of er voldoende draagvlak bestond voor het idee om toren en terp eens grondig op te knappen en een functie te geven. Na gesprekken met diverse Puiflijkse verenigingen en de mensen uit de buurt bleek

Toren met terp:

- markant dorpsgezicht
- icoon Puiflijk
- mooi, oud gebouw
- venster op geschiedenis
- relativering van het nu

dat duidelijk het geval.¹⁶⁾ Ook de gemeente (eigenaar toren) en het parochiebestuur (eigenaar terp) waren blij met het initiatief. Per 22 augustus 2018 is daarom de werkgroep overgegaan in de Stichting Oude Toren Puiflijk. Niet alleen werd informatie bij allerlei organisaties ingewonnen, de plannen uitgewerkt en gezocht naar financiële dekking, ook werd gestart met het ontvangen van (school-)groepen, het jaarlijks organiseren van activiteiten rond de Open Monumentendagen en de Kerst. Uiteraard zijn op gezette tijden de plannen-in-concept aan de buurtbewoners en andere belangstellenden voorgelegd, vervolgens bijgesteld en tenslotte in mei 2022 vastgesteld.¹⁷⁾

Behalve uit de betrokkenheid bij de plannen en de activiteiten, ook uit het aantal vrienden (inmiddels al ruim 70) en spontane donaties (inmiddels al ruim € 100.000,-) blijkt dat er een stevig draagvlak is voor de plannen. En dan moeten we nog beginnen, gemeente en stichting!....

Financiering

Natuurlijk, er is een behoorlijk extra bedrag nodig voor restauratie en verbetering.¹⁸⁾ Maar het is het meer dan waard: toren en terp worden immers een levend en klinkend monument, voor nu en straks. Niet alleen voor Puiflijk, maar ook voor Druten-Zuid, voor de gemeente en als cultuurhistorisch erfgoed zelfs voor heel Maas en Waal.

Buiten dat, is het goed om ook te bedenken:

- Een evidente aanleiding voor het verzoek is wel dat kosten in de bouw (materialen, arbeidsloon, energie) zeer aanzienlijk zijn gestegen sedert het raadsbesluit van 20 november 2020.

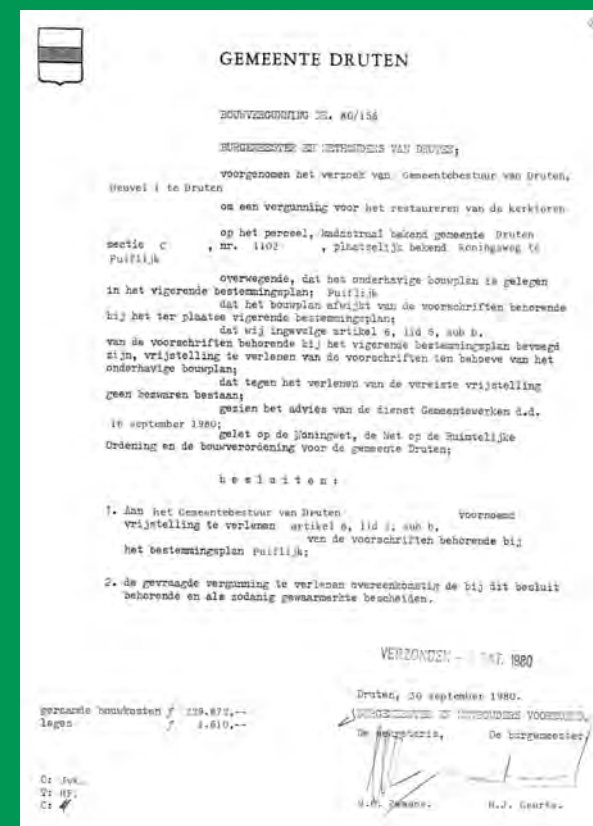

- Daarnaast zijn gemeente en stichting gedurende de afgelopen 2 jaar steeds meer gaan inzien dat de toentertijd beoogde sobere restauratie niet het gewenste resultaat kan geven. Volgens een rapportage van het MAB, Nijmegen, is een ingrijpendere restauratie noodzakelijk voor het behoud van de toren. Beide partners zijn er inmiddels ook van overtuigd dat het beter is alles meteen degelijk aan te pakken. Zo wordt niet alleen de gebruikswaarde van de toren aanzienlijk vergroot, maar evenzeer het behoud van het waardevolle monument. Gebruik van een monument draagt onmiskenbaar bij voor behoud in de toekomst.
- Het in november 2020 voorgestelde budget was gebaseerd op een begroting die m.n. was opgesteld voor het aanvragen van de zgn. SIM-subsidie (Subsidie Instandhouding Monumenten). Daarbij was uitgegaan van een minimale restauratie, oftewel het behouden van Oude Toren Puiflijk als ruïne – een uitgangspunt dat inmiddels door alle partijen als achterhaald wordt beschouwd.
- Daarnaast is het voor stichting en gemeente duidelijk geworden dat toren en terp één geheel uitmaken met het oog op het toekomstig gebruik zoals dat door de stichting wordt gewenst. En dat betekent dat ook het nodige onderhoud op de terp dient te worden uitgevoerd naast het vervangen van de palissadenwand en de trap aan de westzijde zoals in 2020 in de plannen was opgenomen.
- Door toren en terp een plaats te geven midden in het dorp voor (kleinschalige) culturele activiteiten wordt een sterke impuls gegeven aan de leefbaarheid en de participatie binnen Puiflijk en niet te vergeten in

Ge kun een os wel naor
't waoterschap brengen,
mar 'm niet dwinge um te drinke.

Druten-Zuid. Dit past naadloos in het beleid van de Gemeente.

- Omdat er sinds 1982 nauwelijks tot geen onderhoud is uitgevoerd kon de storm van februari jl. , behoorlijk in de toren huishouden. Voor het herstel van deze schade en het voorkomen van vervolgschade zijn behoorlijk wat extra middelen noodzakelijk. Daarin is niet voorzien; gedurende de afgelopen 40 jaar zijn immers geen middelen voor onderhoud gereserveerd.
- Dat het draagvlak voor het project door het in november 2020 toegezegde budget alleen maar is toegenomen, blijkt uit het succesvol werven van vrienden en sponsors. De Stichting is zodoende in staat om zelf € 100.000,- bij te dragen.
- De laatste restauratie was in 1980/1981 en daarvoor was toen een bedrag van fl. 229.872,- geraamd. Het betrof toen slechts een heel beperkte restauratie: alleen dak en wat voegwerk aan buitenkant. Dus geen herstel binnenkant, geen deuren en vloeren en verder niets waardoor de toren samen met zijn terp actief voor de gemeenschap kon worden ingezet. Het bleef slechts een 'dood' monument.
- De advieskosten zijn veel hoger uitgevallen dan voorzien. Zo was er van uitgegaan dat met een beperkt flora- en fauna-onderzoek zou kunnen worden volstaan, maar het tegendeel bleek het geval te zijn. Hetzelfde gold voor het archeologisch onderzoek. Deze onderzoeken moesten worden uitgevoerd i.v.m. de aan te vragen omgevingsvergunning.
- Om dit mooie initiatief en deze samenwerking tussen Gemeente en Stichting - een pracht voorbeeld van participatie - toch nog succesvol af te ronden, is extra krediet noodzakelijk.

Noten

- 1) Schulte, A.G.: Het Land van Maas en Waal, blz. 97
- 2) Brief van Mr. J. de Vries d.d. 3 oktober 1950
- 3) Provincie Gelderland over het jaar 1950, blz. XLI
- 4) Brief d.d. 29 januari 1953 van gemeente Druten aan de Monumenten-Commissie der Provincie Gelderland
- 5) de Gelderlander, 26 februari 1981
- 6) de Gelderlander, 6 juni 1981
- 7) EAG Monuments: Fotoreportage bij inspectierapport Oude Toren - Puiflijk, 9 maart 2020 (rapportnummer: 320008) Het betreft hier een in opdracht van de gemeente opgesteld rapport ten behoeve van het verkrijgen van de jaarlijkse SIM-subsidie. Ook heeft dit rapport ten grondslag gelegen aan het voorstel om een budget beschikbaar te stellen voor restauratie (€ 80.000,-) en gedeeltelijk herstel (€ 40.000,-). Met dit voorstel heeft de Gemeenteraad op 14 november 2020 ingestemd. (<https://oudetorenpuiflijk.nl/2020/11/raad-stemt-in-met-begroting/>)
- 8) Een eerste indruk hebben de leden van Raad en College opgedaan tijdens hun bezoek aan de Oude Toren op 2 september 2021. (<https://oudetorenpuiflijk.nl/2021/09/we-hadden-vandaag-de-gemeenteraad-op-bezoek/>)
- 9) Met 'stichting' wordt bedoeld de Stichting Oude Toren Puiflijk.
- 10) Uit: De beste burgemeester voor de gemeente Druten (profielchets voor een nieuwe burgemeester), Gemeente Druten, september 2022, blz. 18
- 11) Uit: Uitgangspunten en overwegingen advisering gebouwde en groene rijksmonumenten, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, februari 2019, blz. 4
- 12) Daar wordt nu al werk van gemaakt, zie bijv.: <https://oudetorenpuiflijk.nl/2022/06/leerlingen-groep-2-en-3-op-bezoek/> en <https://oudetorenpuiflijk.nl/2021/11/familie-van-hulst-op-bezoek/>
- 13) EAG Monuments: Toelichting PIPplan 2021 – 2026 Oude Toren – Puiflijk, 9 maart 2020 (rapportnummer: 320008), blz. 2
- 14) Tijdens de storm van 13/14 februari 2022 zijn er enkele stenen van het dak van het traptorentje naar beneden gevallen, gelukkig zonder iemand te raken – een klein wondertje. Bij inspectie moesten uit voorzorg meerder stenen worden verwijderd. Uiteraard moeten deze opnieuw worden teruggebracht, maar alleen de kosten hiervan bedragen al ruim € 12.000,- Zie: <https://oudetorenpuiflijk.nl/2022/02/het-gevaar-is-nog-niet-geweken/> en <https://oudetorenpuiflijk.nl/2022/03/noodherstel-gevaar-geweken/>
- 15) Parafraze op de titel van het boek 'Mensen op de hucht. Een geschiedenis van Puiflijk' (2008) door Cor van den Heuvel
- 16) Zie bijvoorbeeld <https://oudetorenpuiflijk.nl/2018/04/we-kunnen-aan-de-slag/>
- 17) Zie <https://oudetorenpuiflijk.nl/2022/03/aanpassingen-in-schetsontwerp-door-inbreng-buurt/> en <https://oudetorenpuiflijk.nl/2022/05/toch-nog-een-wijziging-in-het-plan-voor-de-terp/>
- 18) Op 14 november 2020 heeft de Gemeenteraad ingestemd met het voorstel om een budget beschikbaar te stellen voor restauratie (€ 80.000,-) en gedeeltelijk herstel (€ 40.000,-). Inmiddels zijn we 2 jaar verder, waarin het nodige is gebeurd dat het noodzakelijk maakt om de Raad om een aanvullend krediet te verzoeken.

STICHTING
*Een levend en klinkend monument
voor nu en straks*
OUDE TOREN PUIFLIJK
www.oudetorenpuiflijk.nl

Stichting Oude Toren Puiflijk, november 2022